

JADIDCHILIK DAVRIDA MUSIQIY MA'RIFAT VA TEATR MUSIQASI

Muallif: Abdurasulov Bobirjon Sobirjonovich

Termiz davlat pedagogika instituti

Jismoniy madaniyat va san'at fakulteti

Musiqiy ta'lim yo'nalishi

23-01 guruh 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: X.Sh.Raxmatullayev

TerDPI, Musiqa mahorati va madaniyati kafedrası dotsenti v.b

Annotatsiya

Ushbu maqolada jadidchilik davrida musiqiy ma'rifatning shakllanishi, teatr musiqasining rivojlanishi hamda uning badiiy-estetik xususiyatlari yoritilgan. Jadid ma'rifatparvarlarining musiqa va teatr san'ati orqali xalqni ma'rifatga chorlashdagi faoliyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, teatr tomoshalarida musiqaning vazifalari va milliy musiqa madaniyatining jamiyat taraqqiyotidagi o'rni ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Jadidchilik, musiqiy ma'rifat, teatr, sahna musiqasi, xalq qo'shiqlari, maqom, milliy uyg'onish, estetik tarbiya.

XX asr boshlarida Turkistonda yuzaga kelgan jadidchilik harakati milliy uyg'onishning muhim bosqichi bo'lib, u xalqni ilm-ma'rifatga chorlash, zamonaviy ta'limni rivojlantirish va madaniy taraqqiyotni ta'minlashga qaratilgan edi. Jadidlar nafaqat ta'lim va adabiyot, balki musiqa va teatr san'atini ham ma'rifat vositasi sifatida keng qo'llaganlar.

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston jamiyatida yuzaga kelgan ijtimoiy-madaniy yangilanish jarayonining eng muhim bosqichlaridan biri bo'ldi.

Bu harakatning asosiy maqsadi xalqni jaholat va savodsizlikdan chiqarish, zamonaviy ilmfan va madaniyat yutuqlariga yaqinlashtirish edi. Jadidlar ta'limni isloh qilish bilan bir qatorda san'atning, xususan musiqa san'atining ham tarbiyaviy imkoniyatlarini chuqur anglab yetganlar.

Musiqa jadidlar nazarida inson ruhiyatiga kuchli ta'sir etuvchi, estetik didni shakllantiruvchi va ma'naviy tarbiyani boyituvchi vosita sifatida qaralgan. Shu sababli yangi usul maktablarida musiqa elementlarini joriy etish, xalq kuylarini o'rgatish va yoshlarni milliy musiqiy merosga yaqinlashtirishga harakat qilingan. Bu jarayon musiqiy ma'rifatning shakllanishiga zamin yaratgan.

Jadid teatrining paydo bo'lishi bilan musiqa san'ati sahna ijodining ajralmas qismiga aylandi. Teatr jadidlar uchun faqat badiiy ko'ngilochar vosita emas, balki ma'rifiy va ijtimoiy g'oyalarni ommaga yetkazish vositasi bo'lib xizmat qilgan. Shu sababli spektakllarda musiqa voqealarni yanada ta'sirchan qilish, g'oyaviy mazmunni kuchaytirish va tomoshabinning hissiy idrokini faollashtirish vazifasini bajargan.

Sahna asarlarida xalq qo'shiqlari, maqom parchalaridan va milliy kuylaridan keng foydalanilgan. Bu esa teatrni xalq hayotiga yaqinlashtirgan hamda uning ommalashuviga xizmat qilgan. Musiqa orqali sahnadagi dramatik vaziyatlar yanada jonli ifodalangan.

Teatr musiqasining eng muhim xususiyatlaridan biri uning dramatik voqealar bilan uyg'unligidir. Har bir musiqiy parcha sahnadagi voqea mazmuniga mos holda tanlangan bo'lib, u qahramonlarning ruhiy holatini ifodalashga xizmat qilgan. Masalan, fojeaviy sahnalarda mungli ohanglar, quvonchli sahnalarda esa jo'shqin kuylar qo'llanilgan.

Musiqa sahna muhitini yaratishda ham muhim rol o'ynagan. U orqali tomoshabin muayyan davr, makon va madaniy muhitga olib kirilgan. Bu esa spektaklning ishonchliligini oshirib, tomoshabinning asarga chuqurroq kirib borishiga imkon yaratgan.

Shuningdek, musiqa obrazlarni ochib berish vositasi sifatida ham xizmat qilgan. Qahramonlarning ichki kechinmalari, ruhiy holati va xarakteri musiqiy ifoda orqali yanada yorqinroq ko'rsatilgan. Bu teatr san'atining emotsional ta'sir kuchini oshirgan.

Jadid teatrida musiqa faqat estetik vosita emas, balki milliy uygʻonish gʻoyalari ni targʻib etuvchi muhim omil ham boʻlgan. Spektakllarda ijro etilgan qoʻshiqlar orqali xalqni ilm olishga, vatanparvarlikka va maʼnaviy poklikka chaqirish gʻoyalari ilgari surilgan.

Milliy kuy va maqomlardan foydalanish xalqning oʻz madaniy ildizlariga boʻlgan hurmatini kuchaytirgan. Bu esa milliy oʻzlikni anglash jarayonini tezlashtirgan. Jadidlar musiqa orqali xalqni birlashtirish va ularni taraqqiyot sari yetaklashga intilganlar.

Teatr musiqasi jadidlar faoliyatida muhim tarbiyaviy vazifani bajargan. U yoshlarni maʼrifatga, axloqiy poklikka va zamonaviy fikrlashga yoʻnaltirishda samarali vosita boʻlgan. Spektakllar orqali berilgan musiqiy ifodalar tomoshabinning ongiga chuqur taʼsir qilgan.

Musiqa yordamida jamiyatdagi illatlar — jaholat, xurofot, savodsizlik va befarqlik tanqid qilingan. Bu esa tomoshabinlarni oʻz hayotiga tanqidiy nazar bilan qarashga undagan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimov B. Jadidchilik va milliy uygʻonish. – Toshkent: Fan, 2004.
2. Karimov N. XX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2011.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2008.
4. Fitrat A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2006.
5. Jumaboyev M. Oʻzbek teatr sanʼati tarixi. – Toshkent: Gʻ.Gʻulom, 2012.